

Tarihî Derinlik, İdeolojik Darlık; Türkiye ve İran İçin Dil ve Edebiyat İlişkileri

Historical Profoundity and Ideological Narrowness: Language and
Literature Relations between Turkey and Iran

Adnan KARAİSMAİLOĞLU*

Öz

Türkiye ile İran arasındaki tarihi bağların ve ortaklığın büyüklüğü ile günümüzdeki rekabet ve üstünlük arayışları uyumlu değildir. Konu oldukça ayrıntılı ve sancılıdır. Ayrıntılıdır, çünkü özellikle İslâm'ın İranlılar ve Türkler tarafından kabulüyle başlayan süreç, uzun asırlara uzanmakta ve çok katmanlı beraberlikleri içermektedir. Sancılıdır, çünkü modern çağın getirdiği yükler ve çatışma ortamı cidden tahrip edici olmuştur.

Türklerin ve dolayısıyla Türkçenin Farsçayla olan ilişkisini tesir, taklit ve özentî gibi sözcüklerle açıklamak, oldukça basit kalmaktadır. Artık tarihi, edebi ve kültürel alanlarda olabildiğince ırkçı ve kasıtlı yaklaşımlardan uzaklaşma zarureti vardır. Bu zemine dayanan edebiyat tarihçiliği anlayışı, Doğu edebiyatları için son asırda parçalayıcı ve küçültücü bir sonuç doğurmuştur. Bu sonuç zorunlu olarak toplumlara ve ülke siyasetine de yansımıştır. İki ülke arasında bilimsel ve kültürel alanda son yıllarda gelişen ilişkiler ümit vericidir.

Anahtar Kelimeler: Türk edebiyatı, İran Edebiyatı, Edebiyat tarihçiliği

Abstract

The greatness of historical connection and partnership between Turkey and Iran is not compatible with current trend for competition and superiority. The subject is actually very detailed and challenging one. It is detailed as the process which begins with the adoption of Islam by Turks extends over centuries and consists cooperation with different aspects. It is challenging as the chaos and burdens of modern era have been significantly destructive in the recent years. Furthermore, it is too easy and commonplace to try to explain the relation of Turks and Turkish language with Persian by using words such as influence, imitation and emulation. Now it is necessary to give up these racist and malicious approaches in historical, literary and cultural subjects. A literature historiography of this kind has resulted in destructive and humiliating consequences for Eastern literatures

* Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi

within the recent century. These consequences have necessarily effected societies and state policies of these two countries. However, recent relations between two countries in the scientific and cultural subjects are promising.

Keywords: *Turkish Literature, Persian Literature, Literature Historiography*

Yazının başlığı, Türkiye ile İran arasındaki tarihî bağların ve ortaklığın büyüklüğü ile günümüzdeki rekabet ve üstünlük arayışına doğrudan işaret etmektedir. Konu oldukça ayrıntılı ve sancılıdır. Ayrıntılıdır, çünkü özellikle İslâm'ın İranlılar ve Türkler tarafından kabulüyle başlayan süreç, uzun asırlara uzanmakta ve çok katmanlı beraberlikleri içermektedir. Sancılıdır, çünkü modern çağın getirdiği yükler ve çatışma ortamı ciddi tahrip edici olmuştur. Konu onlarca alt başlık altında tahlil edilebilir ayrıntılar içermektedir.

İki büyük ırkın, yani Farslarla Türklerin ve onlara ait devletlerin İslâmiyet öncesi dönemlerdeki rekabetlerini, yakınlıklarını ve dil-kültür ilişkilerini dile getirmeden konuya başlamak uygun olacaktır. İslâm'dan sonra coğrafya olarak Türk, Fars ve Arap soylu toplulukların bir arada yaşadığı Türkistan'da ve Büyük Horasan'da ilk güçlü ve bağımsız devlet kabul edilen Sâmânîler'in (287-395/900-1005) sarayındaki Türk varlığı kuşkusuzdur. Özellikle ordu Türklerden oluşmaktaydı. Gazneli Devleti (352-582/963-1186) bu zemin üzerinde gelişti denilebilir. Müslüman kimliğine bürünen bu bölgelerde ilk hicri asırlarda Arapçanın özel bir konumu vardı. Ortak din, bilim ve edebiyat gibi bütün alanlarda Türkler ve Farsların paylaştıkları dil Arapçaydı. Örnek olarak Ebû Mansûr Se'âlibî (961-1038) Yetîmetü'd-dehr isimli kitabının dördüncü bölümünde Horasan ve Mâverâünnehir/Batı Türkistan bölgelerinde 951-1010 yılları arasında vefat etmiş Arapça yazar 119 şair hakkında bilgi vermektedir.¹

Bu bölgede oluşan edebi gelenek, III./XI. asrın ikinci yarısında Farsça olarak ürün vermeye başladığında, ilk şairler arasında Türkler de yerini aldı.² Bir iki asırlık bu dönemin edebi üslubuna edebiyat tarihi kaynaklarında Türkistan Üslubu (Sebk-i Türkistânî), diğer bir isimlendirmeye Horasan üslubu (Sebk-i Horâsânî) adı uygun görülmüştür. Bir sonraki edebi anlayışın adı ise, Selçuklu Üslubudur (Sebk-i Selcûkî).

İlk büyük İran edebiyatı şairi olarak anılan Rûdekî'nin (ö. 329/941) ve çağdaşı veya ondan önce yaşamış çok az sayıdaki bilinen şairlerin şiirlerinde Türklerin varlığı görülmekte ve özellikleri anlatılmaktadır.³ Gazneli sarayındaki Türk asıllı Ferruhî (öl. 1038) ile Selçuklu sarayındaki

1 Pervîz Nâtil-i Hânlerî, Târîh-i zebân-i Fârsî, I, 308; Toplam 125 şair ve edib. bk. Yetîmetü'd-dehr, İsmail Durmuş, DİA, IVIII, 503.

2 Muhammed b. Omar ar-Râdîyânî, Kitâb Tarcumân al-balaga, nşr. Ahmet Ateş, İstanbul., 1949, s. 155-156 (A. Ateş'e ait Haşiye ve İzahlar bölümü).

3 Adnan Karaismailoğlu, Klasik Dönem Türk Şiiri İncelemeleri, Ankara, 2001, s. 36-37 (*Yeni Farsça İlk Şiirlerde Türkler ve Türk Kültürü* başlığı altında).

Mu'izzî (öl. 1124-1127 yıllarında) binlerce beyit içeren Farsça şiirlerinde kültür ve hedefleriyle Türk sultanları ve Türkleri yüceltmektedirler. Mu'izzînin çağdaşı ve dostu Gazneli sarayı şairlerinden Senâ-i Gaznevî'nin (473-525/1080-1113) divanında da ortak yönler mevcuttur. O, tasavvufî düşünce ve eserleriyle Anadolu'ya, Mevlana'ya (1207-1273) ulaşmış özellikli bir şahsiyettir. Gazneli ve Selçuklu edebi geleneği, bu asırların şiirindeki dinî ve millî bakış Anadolu Selçuklu döneminin önemli şairlerinde benzer, hatta aynen devam etmiştir. Aksine son yüzyılda ortaya konan görüş ve tespitler, bugün ciddiyetle tartışılabilir.

İbn Bîbî (öl. 1285'ten sonra) Selçuknâme'sinde Alâeddîn Keykubad I (slt. 1221-1237) hakkında bilgi verirken şöyle demektedir:

“Sık sık eski büyük sultanlardan söz eder, onlara saygı ve övgü yağdırırdı. Bilhassa eski İslâm melik ve sultanlarından Sultan Yeminüddeve ve Emînülmille Mahmud b. Sebuktegin ve Emîr Şemsülmeâlî Kâbûs b. Veşmgîr'e -Allah delillerini aydınlatsın- hayranlık duyar ve onları dilinden düşürmezdi. Onların ahlak ve faziletlerini taklit edip örnek alırdı. Hiçbir zaman abdest almadan ferman (tevki) imzalamazdı. Sık sık Kimyâ-yı Sa'âdet ile Sahib (vezir) Nizâmülmülk'ün -Allah rahmet eylesin- Siyerü'l-mulûk'nü okurdu.”⁴

Bilge Senâ-i Gaznevî'yi hürmetle anan Hz. Mevlana, eserlerinde Gazneli Sultan Mahmûd'a çok özel yer vermiştir, Sultan Alparslan'ı (slt. 1064-1072) ve Sultan Sencer'i (slt. 1118-1157) anmıştır.⁵ Sultan Veled'in (öl. 1312) şiirlerini de aynı açıdan değerlendirme imkanı vardır.

Anadolu Selçuklu Saray şairi Emîr Ahmed-i Kâni'nin İzzeddîn Keykâvûs II (1245-1257) için söylediği şiirler, Ferruhî ve Mu'izzî'ninkilerle aynı yöne bakmaktadır. Şu beyitler ona aittir:

Selçukluların soyunda yiğit ve usta binici olmayan kimse yoktur...

Dünyada Tuğrul gibi bir süvari yoktu; Alparslan gibi bir namlı kişi yoktu.

Dünya küçüklerin ve büyüklerin içinde Melikşah ve Sencer'in benzerini göremez,

Cihan sultanının atalarıydılar; onlarla bütün halk mutluysa.⁶

Yukarıda kısaca işaret edilen coğrafi beraberlik ile Farsça eserler ve şiirlerdeki muhteva uyumluluğu, Türkler için Farsçaya çok özel bir konum sağlamıştır. Hislerini, tarihlerini ve yeryüzüyle ilgili hedeflerini dile

4 İbn Bîbî, el-Evâmirü'l-alâiye, Faksimile, Ankara, 1956, s. 228; Aynı eser, hzl. Mürsel Öztürk, I-II, Ankara, 1996, I, 246.

5 Adnan Karaismailoğlu, Mevlânâ'nın Eserlerinde Gazneli ve Selçuklu Sultanları, *Mevlânâ Araştırmaları -V-*, Editör: Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara 2014, s. 161-170

6 Ahmed b. Mahmûd-i Kâni'yi Tûsî, Kelîle ve Dinme-i Manzûm, Tahrân, 1358hş., s. 47; Veyis Değirmençay, Kâni'yi Tûsî ve Kelîle ve Dimne'de II. İzzeddin Keykâvûs'a Methiyeleri, Erzurum, 2005, s. 63.

getirdikleri bu dil, Türkler için yabancı bir dil değil, adeta ikinci bir ana dil hüviyetine bürünmüştür. XIX. asırda bu hüviyetini Anadolu'da kaybetmiş olan Farsça, Horasan ve Türkistan'da bu özelliğini önemli oranda korumaktadır. Türk soylu yüzlerce, hatta binlerce şairin İran, Horasan ve Mâverâünnehir'de Farsça şiirler söylemekte olduğu gözlerden uzak kalmamalıdır. İlk önce anılması gereken Muhammed Hüseyin Şehriyâr (öl. 1988) gibi klasik veya modern tarzda eser veren bu şahsiyetler, Türkiye'de artık ilgi çekmelidir. Farsça şiirlerine nazaran oldukça Türkçe az sayıda şiiri bulunan Üstat Şehriyar bir şekilde Türkiye'de sevgi ve hürmet kazanmıştır. Ancak Türkçe ve Farsça eser vermiş veya sadece Farsça eser vermekte olan nice Türk soylu şair ve hikâyeci bu ilgidir mahrumdur.

Tezkire-i şu'erâ-yi Âzerbâyecân (Azerbaycan şairleri Tezkiresi)⁷ gibi eserlerdeki şairlerin şiir dünyaları ile Farsça ve Türkçe şiirleri, genel anlamda edebiyat tarihinde ayrılamaz bir bütün halinde görülmelidir. İlave olarak, günümüzde mesela Özbek Türk edebiyatı, Farsça yazmış şairler anılmadan galiba yazılamaz.⁸ Bir başka deyişle "Pârsigûyân-i mu'âsir-i Turkemen (Farsça söyleyen çağdaş Türkmen şairler)" gibi eserler bu yıllarda da zorunlu olarak yazılmaya devam edilecek gibidir.⁹ Bütün bu hususlar Türk edebiyatı tarihinin ne kadar çok yönlü, geniş ve derinlikli olduğunu hatırlatacak özelliktedir.

Anadolu'da Mevlana, Şirazlı Sa'dî (öl. 1292) ve Hafız'ın (öl. 1390?) Farsça eserlerini okumada ve anlamada XIX. asra kadar gösterilen çaba ve zevk, aynı dönemlerde İran da benzer şekilde bulunmamaktaydı. Başta bu mümtaz şahsiyetlerin eserleri olmak üzere birçok Farsça yazmış şahsiyetin Anadolu'daki yeri hakkında ülkemizde kapsamlı araştırmalar ve yayınlar yapılmıştır, yapılacaktır. Anadolu halkının Mevlana'ya olan hayranlığı ve Osmanlı bilginleriyle şairlerinin alakası açıktır. Sa'dî'nin Gülîstân ve Bûstân kitapları, mekteplerde çocukların ellerine kadar ulaşmıştır. Hafız'ın divanıyla ilgili XX. yüzyılın başına ait bir hatıra, benzer ilgiyi gözler önüne koyacak özelliktedir. Muallim Mâhir İz, Ankara'da I. Meclis'te Burdur Meb'ûsu Mehmet Âkif'in (öl. 1936) Tâceddin Dergâhın'da Hâriciye Hukuk Müşaviri Münir (Ertegün) Bey'e "Hâfız Dîvânı" okuttuğunu, Merhum Âkif'in okunan gazeli ezberden takip ettiğini görür. Bir gün sonra hayretini kendisine açtığına, "Münir'e onsekizinci okutuşumdur" cevabını alır. Yani daha önce onyediy kişiye Hâfız Dîvânı okutmuştu.¹⁰ Osmanlı aydınları, Farsça eserleri başkalarının kitabı olarak düşünmemiş, onlardaki düşünce ve duyguları yabancı olarak görmemiş, aksine gerek dini, gerekse milli açıdan genel anlamda kendilerinden bilmişlerdir.

7 Tezkire-i şu'erâ-yi Âzerbâyecân-Târîh-i Zindegî, I-II, Muhammed-i Deyhîm, Tebrîz, 1376hş.

8 Târîh-i edebiyât-i Türkî-i Özbekî, I-IV, N. Melleyîf-Vâhid Abdullahiyîf, trc. Burhâneddîn Nâmîk, Kâbil, 1392hş. (2. Baskı, VII. Yüzyıldan XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar Özbek Türk edebiyatı tarihi).

9 Pârsigûyân-i mu'âsir-i Turkemen, Mehmûd Yardım Sâdikî, Kâbil, 1395hş/2016.

10 Mâhir İz, Yılların İzi, İstanbul, 1975, s. 125.

Kısaca gerek erken dönemlerdeki aşinalık, beraberlik ve aynı dilde eser verme, gerek Anadolu'da Mesnevî, Gülistân ve Hâfız Divanı gibi eserlerin dili olması nedenleriyle Türklerin ve dolayısıyla Türkçenin Farsçayla olan ilişkisini tesir, taklit ve özenti gibi sözcüklerle açıklamak, doğrusu oldukça basit kalmaktadır. Ayrıca yukarıda anılan edebi şahsiyetlerde ve klasik Farsça şiir geleneğinde, bazılarının iddia ettiği gibi ırkçı bir Fars kültürü ve medeniyeti vurgusundan söz etmek, kanaatimce pek temelsizdir.¹¹ Aksine Farsça eserlerdeki Türklere, inanç ve özelliklerine dair nice örnek bir araya getirilebilir. Nitekim bazı İranlı araştırmacılar tarafından klasik İran şiiri ve bilhassa bazı şairler bu tercihleri nedeniyle tenkit edilmiştir.¹² Bu açıdan ünlü bilgin M. F. Köprülü'nün şu ifadesi, tarafımızdan çok şaşırtıcı görülmektedir:

*Türk diline değil asıl Fars edebiyatına büyük hizmet etmiş olan Mevlânâ ve Sultan Veled'in te'siriyle Mevlevî tekyeleri, Türkiye'de asırlarca birer "İran kültürünün propaganda merkezi" mahiyetini muhafaza etmişler ve işte bundan dolayı, klâsik Türk şiirinin inkişafında çok büyük bir rol oynamışlardır.*¹³

Modern edebiyat tarihçiliğinin Türklerin edebiyatı ve medeniyeti için yaptığı tespitler ve izahlar kanaatimce çok acımasızdır. İslâmiyet sonrası Türk edebiyatının iki devresi vardır. İlki, "İslâm Medeniyeti tesiri altında Türk Edebiyatı" adını taşısa da İran edebiyatı tesirinde Türk edebiyatı gibi hissettirilmektedir. Diğeri, "Avrupa Medeniyeti tesiri altında Türk Edebiyatı" diye adlandırılmaktadır.¹⁴ Daima ötekinin etkisi altında bir edebiyattan söz edilmesi, makul görülmeye devam edilecek midir? 1900-1907 yıllarında Londra'da yayınlanan E.J. Wilkinson Gibb'in A History of Ottoman Poetry (Osmanlı Şiir Tarihi) isimli eserinin önsözünde ilk dönemi, İranlı gibi düşünen İranlı gibi gören Farslaşmış şairlerin edebiyatı olarak tanıtmaktadır.¹⁵ Bu eserin ilk tercüme teşebbüsüne rehberlik eden Halide Edib, çeviriye yazdığı önsözde ilk devreyle ilgili aynı düşünceye sahiptir. Ancak onun ikinci devreyle ilgili endişesi bulunmaktadır:

İran edebiyatını ve İranın tefekkür tecellilerini nasıl beş küsur asır taklit ettikse, ileride de Berlinin, Nevyorkun, hülâsa her hangi medeni bir garp merkezinin edebiyat ve fikrine asırlarca saplanıp kalmak tehlikesini daima göz önünde tutmak icabediyor. Gibb, Tanzimatla doğan garba dönüş safhasının, Türk edebiyatının istikbalinde yepyeni ufuklar açacağını söylerken böyle bir tehlikeye hiç işaret etmiyor. Çünkü Gibb, evvela garp harsının tekâmül ve mütemadi değişmesini, garp metodunun kudretinde,

11 Mesnevî'de Türk Adı ve Kullanım Özellikleri, Mevlânâ Araştırmaları-1-, Editör: Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s. 269-282.

12 Adnan Karaismailoğlu, Klâsik İran Şiirine ve Şairlerine Yöneltilen İdeolojik Tenkitler, *Nüsha*, Sayı 10, Yaz 2003, s. 7-17.

13 M. Fuad Köprülü, Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları, *Belleten*, cilt: VII, 1943 (s. 379-521), s. 453.

14 M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1980, s. 5

15 E. J.W.Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi*, Çev. Halide Edib öncülüğünde heyet, Cilt I, Kitap 1, İstanbul, 1943, s. 7, 30.

*garp zihniyetinin katı kalıplara karşı mücadelesinde buluyor.*¹⁶

Kısaca Gazneli ve Selçuklu dönemlerinde Farsça yazmış şairlerin dilindeki ortak yönü ve geleneği, Türk kültürü ve şiir geleneğinden ayrı görmek doğru değildir. Şu ana kadar bu durumu dikkate almayanlar ve Türk şiirini Anadolu'daki Türk varlığından başlatanlar, Türk edebiyat tarihi için zannımca çok yanıltıcı sonuçlara varmışlardır. Maalesef bu anlatım, sorgulanması gerekirken ülkemizde hâlâ kabul görebilmektedir.

Modern edebiyat anlayışları zaten bu yararlanma veya etkileşim faaliyetini, tamamen alıcı olanın lehinde görmektedir. Konu artık edebi tercihler ve zevkler açısından olumlu ifadelerle açıklanması gerekmektedir. Diğer taraftan Doğu'da dillerin barındırdığı sözcük hazinesi, galiba olumsuz algı oluşturmak arzusuyla Türkçe, Arapça, Farsça ve Fransızca asıllı diye ayrıştırılmakta, ilave olarak rakamsal ve oransal tablolarla etkilenme yönünde izahlar yapılmaktadır. Bu tür sözcük kaynağı araştırmaları her nedense çoğunlukla Türkçe üzerinden yürütülmektedir. Bazı Türk ve İranlı araştırmacılar, bundan büyük zevk almaktadır. Türkiye'de bu araştırmalar, Osmanlı Türkçesini ve klasik şiiri yerme amacıyla, İran'da ise Farsçanın ve Fars edebiyatının üstünlüğünü anlatma amacıyla sürdürülmektedir. İlginçtir ki İran'da Farsçadaki binlerce Türkçe ve on binlere ulaşan Arapça kelime dikkate alınmamakta, hatta Arapça sözcükler bu tür tartışmalarda Farsça sayılmaktadır.¹⁷ Günümüzdeki bilimsel bakış ise aksine bu yaklaşımı basit görmekte, uyum ve anlam zenginliği söz konusu olduğunda kazanç saymaktadır.

Artık tarihi, edebi ve kültürel alanlarda olabildiğince ırkçı ve kasıtlı yaklaşımlardan uzaklaşma zarureti vardır. Bu zemine dayanan edebiyat tarihçiliği anlayışı, Doğu edebiyatları için son asırda parçalayıcı ve küçültücü bir sonuç doğurdu. Belki de beklenen buydu. Batı edebiyatı, dünya edebiyatı gibi Batı dünyasındaki genel yaklaşımlar Doğudaki ulus devletler için ön görülmedi. Bu nedenle merhum M. F. Köprülü'den yapılan alıntıda Mevlana ve Mevlevihaneler için "İran Kültürü" vurgusu, yer bulabildi. Batı edebiyatı için arzu edilen yakınlık ve buluşma Doğu için de geçerli olsaydı bu ve benzeri vurgular, muhtemelen kitaplarda yer bulmayacaktı. Ayrıca Mevlana'nın eserlerinde "İran kültürü" varlığını tespit için özel bir niyet ve çaba gerekir. Bunun da bir anlamı ve lüzumu olmadığını ilan etmek artık zaruridir, gerekçesi de pek açıktır.

Tarih boyunca çok büyük çoğunluğu Osmanlı sahasında olmak üzere iki yüze yakın Farsça-Türkçe sözlük ve yine bu sayıya yakın Türkçe olarak

16 E. J.W.Gibb, Osmanlı Şiir Tarihi, Halide Edib'in önsözü, s. XV.

17 Mesela bu tür verilen örneklerden biri Ahmed-i Dâ'î'nin şu beytidir: *Ehl-i dil terbiyeti lâyük eder cânâ seni/ Ma'rîfet vâsıl eder sohbet-i cânâna seni*. Araştırmacı bu beyitteki *ehl, dil, terbiyet, lâyük, cânâ, ma'rîfet, vâsıl, sohbet, cânân* hep Farsça ve sadece *eder, seni, -i* nesne hali Türkçedir, açıklamasını yapmaktadır. Gerçekte bu 9 kelimenin 6'sı Arapça, 3'ü Farsça asıllıdır. Bk. Rızâ Husev-i Şâhî, Şî'r u edeb-i Fârsî der kişverhâ-yi hemsâyê -Âsyâ-yi sagîr-, 1354 hş. (1975, Terbiyet-i Muallim Üniversitesi yayını), s. 81-83.

Farsça dilbilgisi kitabı yazılmıştır.¹⁸ Bu büyük birikim, her iki dil için önemli bir hazinedir ve bu açıdan dikkate alınmalıdır. Bu eserler, her iki dil için asırlar boyunca dilde, kelimelerde ve anlam dünyasında meydana gelen değişiklikleri gösteren bilgileri içermektedir. Türkçe, Farsça ve Arapça için İslâm sonrası kapsayan tarama sözlükleri yapıldığında karşılıklı on binlerce kelimenin kullanıldığı, bunlar arasında binlerce, belki de beş binlerce Türkçe kelimenin bulunduğu görülecektir. Şu ana kadar yapılan bazı çalışmalar, bu konuda fikir verebilecek özellikler taşımaktadır.

İran'la Türkiye arasında bilimsel ve kültürel anlamda ilişkiler dünyadaki bütün siyasi gerilimlere rağmen hızla artmaktadır. Her iki ülkede karşılıklı öğrenim gören öğrenci sayıları yükselmekte, üniversitelerarası ilişkiler gelişmektedir. Özellikle son yıllarda iki bilimsel faaliyet, önem arz etmektedir. Türk Tarih Kurumu ile İran Uluslararası Kültürel Çalışmalar Merkezi, *İran ve Türkiye Arasındaki Tarihi ve Kültürel İlişkiler Konferansı* başlığı altında sempozyum düzenlenmektedir. 28-30 Mayıs 2016'da dokuzuncusu gerçekleşen bu sempozyumun makale özetleri kitabında 56 bildiri bulunmaktadır.¹⁹ İstanbul Üniversitesi ile Allâme Tebâtebâi Üniversitesi'nin işbirliğiyle ikincisi Tahran'da gerçekleşen *Türk-İran Dil ve Edebiyat İlişkileri Sempozyumu Makaleler Özeti* kitabında 98 bildiri özeti mevcuttur.²⁰ Yüzyüncü Yıl Üniversitesi (YYÜ) ile İran Urûmiye Üniversitesi arasındaki bilimsel işbirliği ve sempozyum faaliyetleri dikkat çekicidir. Diğer bazı üniversitelerin de aralarında temaslar olduğu ve işbirliği protokolleri imzaladığı bilinmektedir.

Ayrıca Hz. Mevlana ile ilgili gerçekleşen birçok programda her iki ülkeden konuyla ilgili araştırmacılar ve bilim adamları bir araya gelmektedir. Uzun yıllardır Türkiye'de İranlı öğrenciler öğrenim görmektedir, son yıllarda İran'da da birçok öğrenci üniversitelerde lisans ve lisansüstü programlarda tahsillerini sürdürmektedir. Gerekli düzeye ulaşmamış olsa da her iki ülkede karşılıklı dil ve edebiyat alanlarındaki yayınlar artış göstermektedir.

Türkiye'de kuruluşları çok eski yıllara dayanan 4 üniversitede; Ankara, İstanbul, Atatürk ve Selçuk üniversitelerinde Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü/Anabilim Dalında ve Kırıkkale Üniversite'sinde Mütercim Tercümanlık (Farsça) Anabilim Dalında 2016-2017 öğretim yılında toplam 300 öğrenci öğrenime başlayacaktır. İran'da ise Tahran Allame Tebâtebâi Üniversitesi'nde *Zebân ve edebiyât-ı Turki-i İstanbulî* (Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü - İstanbul Türkçesi) 2003 yılından itibaren faaliyettedir. Bu bölüm, bu yıl 30 öğrenci alacaktır. Urûmiye Üniversitesi ise ilk olarak bu öğretim yılında aynı addaki bölüme 45 öğrenci alacaktır. Bütün bunlara ilave olarak İran Kültür Müsteşarlığının Ankara'da ve İstanbul'da, Yunus Emre Enstitüsü'nün Tahran'da açtığı dil kurslarından bir yılda birkaç bini

18 Yusuf Öz, *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*, Ankara, 2010.

19 9. İran ve Türkiye Arasındaki Tarihi ve Kültürel İlişkiler Konferansı Makale Özetleri, Gilân Üniversitesi, Reş- İran, Mayıs 2016.

20 2. Uluslararası Türk-İran Dil ve Edebiyat İlişkileri Sempozyumu Makaleler Özeti, 11-12 Mayıs 2014, Tahran, Allâme Tebâtebâi Üniversitesi.

bulan istekli yararlanmaktadır. Büyük ağırlığı İran vatandaşı olmak üzere son yıllarda her iki ülke arasında seyahat edenlerin sayısı ise iki milyon civarındadır.

XXI. asrın başındaki Farslık, İranîlik, Türklük, Sünnîlik ve Şiilik karşılaştırmalarıyla, modern devlet-siyaset bakışıyla ve resmi hudutlardan hareketle XIX. yüzyıl öncesinin edebiyat tarihi yazılınca, Doğu'da kültürel darlık ve yabancılaşma gerçekleşmiştir. Bu bakış açısı başta Türkiye, İran ve Arap ülkelerinde etkisini sürdürürse, Doğu'da, İslâm ülkeleri arasında çözümsüzlük devam edecektir.

“İran'da İslâm'ın istilası”, “Arap istilası”, “istilacı Türkler” ve benzeri ürkütücü ifadeleri barındıran modern Türk ve İran edebiyat tarihi çalışmaları, Müslüman milletlerin birlikte yaşadığı asırları unutturucu ve ayrıştırıcı bir zihin dünyası oluşturmada etkili oldu. Bu tablo bilimsel açıdan gerçekleri yansıtmamaktadır, ayrıca geleneksel ve insanî değerlere de uygun değildir. Son yıllardaki bilimsel faaliyetler ile siyâsî gelişmeler, bu bakışı ve duruşu değiştirecek özelliklere sahiptir. Doğu dünyasında Müslüman ülkelerin içindeki ve arasındaki rekabetlerle çatışmalar, sanıldığının aksine bu süreci hızlandırmaktadır.

Kaynaklar

- Adnan Karaismailoğlu, *Klasik Dönem Türk Şiiri İncelemeleri*, Ankara, 2001
- Adnan Karaismailoğlu, *Mevlânâ'nın Eserlerinde Gazneli ve Selçuklu Sultanları, Mevlânâ Araştırmaları-V-*, Editör: Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara 2014
- Adnan Karaismailoğlu, *Klâsik İran Şiirine ve Şairlerine Yöneltilen İdeolojik Tenkitler, Nûsha, Sayı 10, Yaz 2003*
- Ahmed b. Mahmûd-i Kânî'î-yi Tûsî, *Kelîle ve Dinme-i Manzûm*, Tahran, 1358hş.
- E. J.W.Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi*, Çev. Halide Edib öncülüğünde heyet, Cilt I, Kitap 1, İstanbul, 1943
- İran ve Türkiye arasındaki Tarihi ve Kültürel İlişkiler Konferansı Makale Özetleri, Gılân Üniversitesi, Reşt- İran, Mayıs 2016.
- Mâhir İz, *Yılların İzi*, İstanbul, 1975
- M. Fuad Köprülü, *Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları*, Belleten, cilt: VII, 1943 (s. 379-521)
- M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1980
- Muhammed b. Omar ar-Râdîyânî, *Kitâb Tarcumân al-balaga*, nşr. Ahmet Ateş, İstanbul, 1949
- Pârsîgûyân-i mu'âsir-i Turkemen, Mehmûd Yardım Sâdikî, Kâbil, 1395hş/
- Târîh-i edebiyât-i Turkî-i Ozbekî, I-IV, N. Melleyif-Vâhid Abdullahyif, trc. Burhâneddîn Nâmîk, Kâbil, 1392hş
- Tezkire-i şu'erâ-yi Âzerbâyçân-Târîh-i Zindegî, I-II, Muhammed-i Deyhîm, Tebrîz, 1376hş.
- Veyis Değirmençay, *Kânî'î-yi Tûsî ve Kelîle ve Dimne'de II. İzzeddin Keykâvûs'a Methiyeleri*, Erzurum, 2005
- Yetîmetüddehr, İsmail Durmuş, *DİA*, IVIII, 503.
- Yusuf Öz, *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*, Ankara, 2010.
2. Uluslararası Türk-İran Dil ve Edebiyat İlişkileri Sempozyumu Makaleler Özeti, 11-12 Mayıs 2014, Tahran, Allâme Tebâtebâi Üniversitesi.